

Lår från Mysslinge, Uppland, och dess släktingar

af

Sune Ambrosiani.

Sommaren 1907 hade jag tillfälle att ett par dagar vistas i några byar i Alunda socken i norra Uppland. Därunder förvärfvade jag bland annat den nedan som fig. 1 afbildade låren. Den stod så att säga på sista steget af resan utföre, ty den användes till förvaringsrum för osläckt kalk. Till rangen var den således den lägsta bland lårarna i den för öfrigt väl försedda boden på en af gårdarna i Mysslinge by i Alunda socken.

Lårens dimensioner äro: höjd 81, längd 126, bredd 60 cm. Dess konstruktion — som också tydligt framgår af bilden — är följande. Stommen bildas af fyra stående plankor, 3,5 cm tjocka och 13 cm breda. I dessa ständares sidor äro liggande bräder infalsade, tre i framsidan och gaflarna, fyra i ryggen. För att det hela skall hållas samman, äro tränaglar förda genom falsarnas väggar och brädernas tappar. Bräderna ligga stumt mot hvarandra, äro således ej förenade medelst tappar eller på annat sätt. Konstruktionen i kistan är ej sällsynt för träföremål af olika slag. Om man så vill, återfinnes den äfven i vissa s. k. stafbyggnader, dock med den väsentliga skillnaden, att stafvarna i dessa senare stå upp och ned, och falsarna äro horisontala.

Materialet i kistan är enligt uppgift af Nordiska Museets snickare rödbok, utom botten, som är mycket yngre än sidoväggarna och af furu. Denna yngre botten uppbäres under gaflarna af slåar, som dragits fram genom hörnståndarna. Tillkomsten af dessa slåar står tydligen i samband med en reparation af låren, då man lade in ny botten,

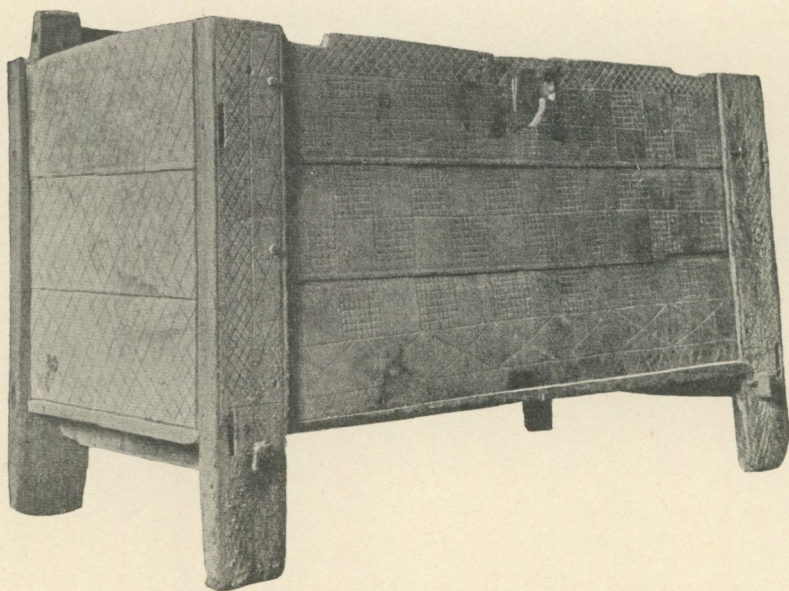

Fig. 1. Lår från Mysslinge, Alunda sn, Uppland.
Nordiska Museet nr 109666.

och äro således yngre tillsatser, som troligen dock ersatt något äldre på samma plats.

Locket fattas helt och hållet. Man kan emellertid se, huru detta varit ledadt. De bakre ståndarne ha varit högre än det tillslutna locket för att man i dessas sidor skulle få plats för hålen till de horisontalt liggande tapparna, medelst hvilka locket gjordes rörligt. Hålen efter dessa tappar finnas ännu kvar, se bilden. På lockets undersida har det varit slåar; urtagningar för dessa finnas i den öfversta brädan på framsidan.

Af bilden framgår tydligt karaktären af lårens ornering. Olika geometriska figurer äro inskurna i träets yta. Något spår af målning i orneringen har ej kunnat iakttagas. Fälten på de båda kortsidorna äro betäckta med snedt ställda rutor. Framsidan har en rikare ornering. Där finnes ett midtparti med rutor, hvarannan slät, hvarannan uppdelad i smårutor. Omkring midtfältet är en bård; i öfverkanten utgöres denna af snedt ställda smårutor, nedtill af relativt stora snedt ställda släta rutor. På de främre ståndarne

återfinnas framsidans nyss omtalade båda bårder; den, som följer öfverkanten, ligger å ståndarne utanför den nedtill på framsidan använda. Det smala utrymmet nedanför framsidans undre bård är uppdeladt med en sicksacklinje.

Tekniken för denna ornering kan ej anses vara karaktäristisk för någon tid eller någon trakt. För att dock komma till en datering ha vi således att undersöka lårar af samma form och detaljerna af ornamentiken.

För svenska förhållanden är en lår af Mysslingelårens form obestriddligen ovanlig. En sådan med botten högt öfver marken, buren af hörnståndare, är, så vidt mig är bekant, endast en gång förut i litteraturen omtalad från Sverige. En sådan sällsynthet kan bero på två orsaker: antingen är själfva formen så gammal, att endast få exemplar kommit till vår tids kännedom och att nya mer praktiska typer under tidens lopp ersatt denna i det dagliga bruket, eller har formen i enstaka exemplar kommit in till Sverige från ett annat land. Hvad som kan vara anledningen, skall jag nedan söka att belysa.

Som nyss framhölls, känner man redan litterärt en besläktad lår. Denna härstammar från Edåsa socken i Västergötland och förvaras i nämnda församlings ödekyrka, hvilken som bekant användes till museum. Den är afbildad i Västergötlands fornminnesförenings tidskrift h. 4—5, Stockholm 1888, af T(ori)n bland en samling »Afbildningar af i Edåsa museum förvarade fornsaker», sid. 33. Låren är återgifven från två sidor, tecknade efter fotografier i visitkortsformat. Denna lår har jag ej sett, endast de nämnda fotografierna, hvilka en gång i början på 1880-talet sändts till det danska Nationalmuseets arkiv. Edåsalåren har samma konstruktion som Mysslingelåren med hörnståndare och liggande bräder infalsade i dessas sidor. Äfven denna saknar lock, men man kan dock se, att äfven detta löpt på horisontalt liggande tappar, som dels hvilat i de bakre hörnståndarna, dels gått igenom klossar anbragta på lockets undersida. Principen är således densamma för båda locken, ehuru detaljerna äro något afvikande.

Alla detaljerna af Edåsalårens ornamentik framstå ej tydligt på det mig tillgängliga afbildningsmaterialet, dock tillräckligt för att få uppfattning af dess ålder. Här möta på gaflarna åter rätt

stora, snedt ställda rutor, hvarannan slät, hvarannan med rutad botten. På långsidorna förekomma mer för en viss tid utpräglade ornament. Bland dessa vill jag här endast framhålla djurornamentiken. T—n har redan framhållit dess likhet med runstenarnes, utan tvifvel med rätta. Under 1000-talet dominerade denna stil

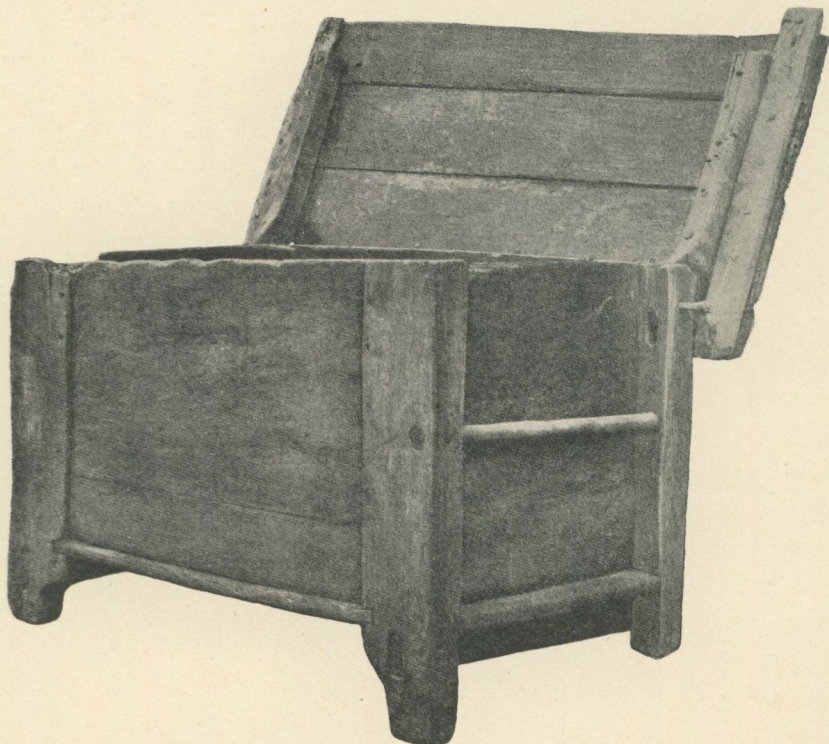

Fig. 2. Lår från Oktorp, Halland.
Nordiska Museet.

ännu i Norden och bibehölls möjligen sporadiskt in på 1100-talet, ett århundrade, som annars äfven hos oss karaktäriseras däraf, att den internationella romanska konsten utträngde den föregående tidens nationella ornamentik. Edåsakistan torde således tydligt harröra från den nordiska medeltidens första århundraden.

Liksom Mysslingelåren har Edåsalåren profan härstamning; den kallas nämligen för »rotekista», d. v. s. den hade förr en tid varit en sådan lår, där roten förvarade sina persedlar.

Dessutom har jag på Skansen anträffat en lår af besläktad konstruktion. Denna kommer också från västra Sverige eller närmare bestämt från Oktorp i Halland. De sista tio åren har den stått i bränneriet till denna gård, som ju i sin helhet är flyttad till Skansen.

Fig. 2 visar lårens utseende, som hvad konstruktionen beträffar liknar de förut omtalade. Lockets ledning afviker dock, i det att de delar af slåarna på lockets undersida, hvarigenom den horisontala trätappen löper, äro infällda i falsar å de bakre ståndarna, fig. 3. Hvarken målning eller snideri förekommer å låren. Materialet är ek, som ser mycket ålderstigen ut, men någon hållpunkt för denna lårs säkra daterande har jag ej kunnat finna. Dess viktigaste mått äro: ståndarna, lika höga: 61,5 cm., bredd 16 cm., tjocklek 6 cm.; framsidan: längd 104 cm., höjd 50 cm. (alltså från marken till botten 11,5 cm.); kortsidorna: höjd 50 cm. (= framsidan), bredd 55 cm.; locket längd 120 cm., bredd 60 cm.

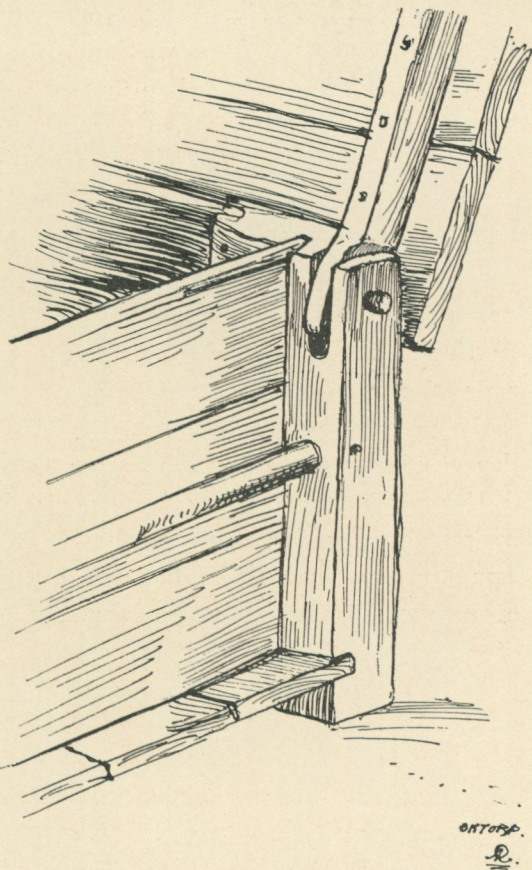

Fig. 3. Konstruktionen å låren fig. 2.

Mysslingelårens hela karaktär är så besläktad med Edåsalårens, att de i stort sedt höra till samma tid, 50 eller 100 år i åldersskillnad kan det möjligen finnas, men ej stort mer. Vi ha således tre exemplar allt som allt kända från Sverige, visserligen från skilda trakter,

men det är ej tillräckligt material, för att man skulle kunna med säkerhet påstå, att typen är inhemsk och karaktäristisk för den äldre medeltiden hos oss. En efter min mening besläktad ornamentik finnes visserligen på åtskilliga medeltida trämöbler, bland annat på det högst märkliga möblemang, som nyligen förvärfvats till Statens Historiska Museum från sakristian i Vallstena kyrka på Gotland, men ej heller denna släktskap är tillräcklig, då liknande ornering, såsom nedan skall framvisas, möter äfven på andra håll. Mot Mysslingekistans uppländska ursprung talar väl kanske också, att den är tillverkad i ett för denna landsdel ovanligt träslag, rödbok.

Hvad som i hög grad talar för, att dessa tre lärar representera en främmande typ, som för en tid invandrat till Sverige, synes mig vara, att vi ej i vårt land känna en tradition fotad på detta konstruktionssätt. Att detta är en viktig faktor vid bedömande af dessa frågor, finner man vid jämförelse med andra länder, där detta för träarbeten så naturliga konstruktionssätt lefvat kvar genom århundraden och bevarats i många exemplar.

För att söka utreda frågan om dylika lärars utbredning och härkomst har jag gjort en materialsamling, som jag här vill förelägga, ehuru den ännu ej är så omfattande, att man kan dra några afgjorda slutsatser ur densamma med afseende på ofvan behandlade svenska kistors ålder och härkomst; jag hoppas dock, att den skall ge anledning till flera forskares uppmärksamhet på problemet, så att denna fråga kan bringas närmare sin lösning. Det är — hvilket här må tacksamt erkännas — endast tack vare min vidt bereste vän museumsassistent mag. art. Chr. A. Jensens i Köpenhamn välvilja och rikhaltiga fotografisamling, som jag fått kännedom om flera af de utländska kistorna af denna typ och blifvit satt i tillfälle att här i bild återge en och annan af dem.

Vända vi oss då först till Italien, hvarifrån så många kulturimpulser gått ut till länderna i norr, finna vi, att lärar af här åsyftade former ej måtte varit främmande för detta land. Då jag ej varit i tillfälle att göra studier därstädes, beror min kunskap om dem endast på det utbildningsmaterial, som finnes i Kunstgewerbemuseets bibliotek i Berlin. Men af den därstädes befintliga sam-

lingen framgick ej, att någon vore tillnärmelsevis så gammal som de svenska under alla omständigheter måste vara. Här blir jag i tillfälle att som fig. 4 afbilda nestorn för de italienska kistorna af denna typ. Kistan, som förvaras i katedralen i Terracina, är enligt Venturi¹ gjord af Libanonceder och mäter i längd 105, i höjd 58 samt i bredd 67 cm. Samme författare daterar den till 600-talet samt påstår — med huru mycken sanning

Fig. 4. Lår från katedralen i Terracina.

vill jag lämna osagdt —, att bilderna skola vara scener ur den nordiska (Edda) mytologien. De främre ståndarna ha tydligen varit längre än nu, men blifvit afskurna nedtill. Väggarna äro konstruerade på förut omtaladt vis. Denna lår torde vi under alla förhållanden kunna anse vara den äldsta kända af trä förfärdigade af denna form. Den visar hän mot, att typen måste ha mycket gamla anor, så gamla att vi ej gärna kunna vänta oss att af densamma finna äldre representanter i behåll. Yngre sådana är det däremot ej så ondt om, ej blott såsom nämnt i Italien, utan äfven i vissa andra länder. Så finnas flera från Frankrike, bland annat några förvarade i Clunymuseet i Paris.

¹ Storia dell' arte italiana II s. 96, med afbildningar af tre sidor.

I ett af de under år 1907 utkomna häften af den österrikiska tidskriften *Kunst und Kunsthandwerk* har nuvarande direktören för *Kunstgewerbemuseum* i Berlin O. v. Falke offentliggjort några meddelanden om kistor tillhörande den grupp, jag söker. Han redogör för några sedan gammalt kända af fransk härkomst. Det största intresset knyter sig dock till hans uppgifter om de många lärar, som han anser vara tillverkade i trakten kring Köln. Åtskilliga af dessa ha införlifvats med *Kunstgewerbemuseum* i sistnämnda stad och ha kommit in till museet från bondgårdarna i trakten. Att däraf dra den slutsatsen, att de ursprungligen utgått från allmoge-

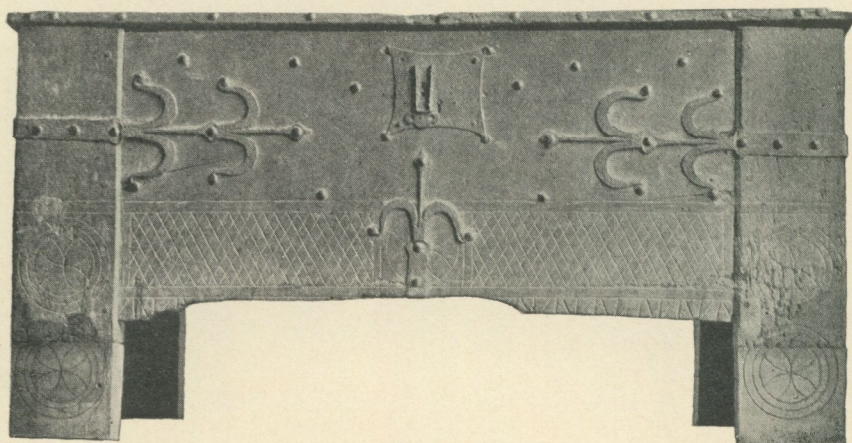

Fig. 5. Lär.
Kunstgewerbemuseum i Köln.

handtverkare, såsom v. Falke synes göra, torde dock kanske vara förhastadt.

Fig. 5 återger den kista, som synes mig dekorativt stå Mysslinge- och Edåsalärlarne närmast. De till denna grupp hörande kölnska kistorna ha liksom de svenska botten högt upp från marken. Hörnståndarna äro plankor; som å bilden synes, äro dock nederdelarna å de främre ståndarna nygjorda å denna lär; väggarna utgöras af liggande bräder infalsade i ståndarnes sidor. I fråga om orneringen råder mellan de olika kistorna betydlig skillnad. Den af kistorna, som här återges, har till skillnad från de öfriga jag känner från denna trakt af denna typ en inskuren ornering, som påtagligen har

likhet med de svenskas. Man kan därvid särskildt framhålla den rätt breda bården af små snedställda rutor. De andra kölnska kistorna äro däremot oftast ej försedda med inskurna ornament, utan endast med mer eller mindre rika järnbeslag; en hos v. Falke, men ej här, afbildad är synnerligen rikt försedd med sådana. De flesta af dessa ha anbragts å lårarna ej blott för att hålla deras olika delar samman, utan också till prydnad. Man torde ej kunna fränkänna beslagen god dekorativ verkan.

De svenska lårarne sakna däremot järnbeslag; man har ju till och med haft så ondt om järn vid deras tillverkning, att »gångjärnen» konstruerats af trä. Till järnbeslagen räknar jag då ej den sannolikt sekundära nyckelskylt, hvilken — såsom rostresterna visa — Mysslingelåren en gång haft. Formen för denna skylt har för öfrigt varit en under medeltiden länge bruklig och vidt utbredd. Den möter bland annat äfven på de senast omtalade kistorna från nedre Rhen, men då den å Mysslingekistan väl ej är ursprunglig, kan den naturligen ej användas som bevis för någon släktskap, i synnerhet som formen är så enkel, att den förekommer på många andra håll och under ett par tre århundraden.

v. Falke daterar de ofvannämnda kölnska kistorna till 1300-talet; dock framhåller han hos dem en del senromanska drag, hvilka han likvisst ej vill tillmäta den betydelse, att man skulle förflytta kistornas tillverkningstid ett eller annat århundrade tillbaka i tiden. Dessa romaniserande reminiscenser skulle bero på, att kistorna tillverkats af allmogen, och hos denna skulle en äldre periods smak och teknik bibehållit sig långt fram i tiden. Den första anmärkning, man skulle vilja göra mot v. Falke, är, att han skär de af honom afbildade kistorna öfver en kam. Det förefaller, som om det redan mellan dem vore en bestämd åldersskillnad, och den här återgifna kistan är otvifvelaktigt den äldsta. Den har de enklaste järnbeslagen och saknar utskärningar i relief. Draga vi så också in i undersökningen andra kistor af samma typ och enligt uppgift inköpta i nordvästra Tyskland, så kan dateringen ej alls hålla streck. Så t. ex. har en kista i Kunstindustrimuseet i Köpenhamn på de främre ståndarna inskuret årtalet 1581 i goda renässanssköldar.

Det andra skälet, som anfördes af v. Falke mot att datera de kölnska kistorna till den tid, ornamentiken enligt hans mening borde tillåta, var, att de vore bondarbete. Till detta sätt att resonera: vissa stildrag äro karaktäristiska för en viss tid, dessa föremål med dessa stildrag antar jag vara bondarbete, därför daterar jag dem till en senare tid, är jag principiellt motståndare. Detta så mycket mer i ifrågavarande fall, som man med kännedom om, huru litet man i Tyskland vet om den äldre och för öfrigt också den samtida tyska allmogekulturen, gärna undrar, hur man med så föga genomarbetadt och studeradt material kan våga decideradt säga något vara allmogearbete. Det förefaller mig därför klokast att lämna påståendet om allmogearbete åt sitt värde. De äldsta kända kistorna af ifrågavarande typ vid nedre Rhen äro från senromansk tid, och har typen troligen rätt länge bibehållit sig.¹

Sådana kistor, som ha framsidorna med sniderier i relief, kunna naturligen stilhistoriskt sedt vara lika gamla som de med inristade ornament. Bland de äldsta jag sett af förutnämnda slag finnes en i Herzogliches Museum i Braunschweig; framsidan har runda fält. Hos H. Fett, Gamle norske hjem, fig. 81, är en annan sådan afbildad från Ullensaker kyrka i Norge. Framsidan är uppdelad i många små rektangulära fält på ett vis som, om ock aflägsset, erinrar om t. ex. Broddetorp-antemensalet eller en viss grupp medeltida textilier från Hannover och Westfalen i museerna i staden Hannover. Andra äro dekorerade med figurer med eller utan gotisk ornamentalfattning.²

¹ v. Falkes nämnda uppsats i Kunst und Kunsthandwerk förtjänar uppmärksamhet äfven ur en annan synpunkt. Den synes mig nämligen vara ett tecken bland andra på en ny riktning bland museimännen vid konstindustrimuseerna i Tyskland. Förf. ger nämligen inledningsvis en lärorik framställning af, huru man ännu för ett par årtionden restaurerade gamla »medelmåttiga» föremål för att af dem frambringa förstklassiga, mönstergilla förebilder för samtidens arbetare inom konsthandtverket. Där emot betonar han nu föremålets kulturhistoriska värde och betydelse, men — ber dock om ursäkt, att han upptar något konstnärligt så föga märkligt som dessa kölnska kistor till behandling. Han har emellertid gjort det i full öfvertygelse, att man bäst gagnar ändamålet, en konstindustriens historia, genom studium af dessa äkta om ock primitiva saker.

² Berömd representant i Cluny. En märkelig lär, som säkert varit gjord under 1300-talet, fanns en gång i Odense på Fyen, men förstördes tyvärr under 1700-talet. Den finnes afbildad i C. T. Engelstoft: Odense Byes Historie, 2 uppl., plansch vid sid.

Från senare medeltid finnas många kistor med reliefornering på yttersidorna. Dekoren är höggotisk med stark markering af ståndarna. Locket är plant. Dylika kistor äro mycket vanliga i västra Tyskland. Det ges väl knappats något museum därstädes, som ej äger en sådan kista. Åtminstone finnes en eller flera ornerade framsidor

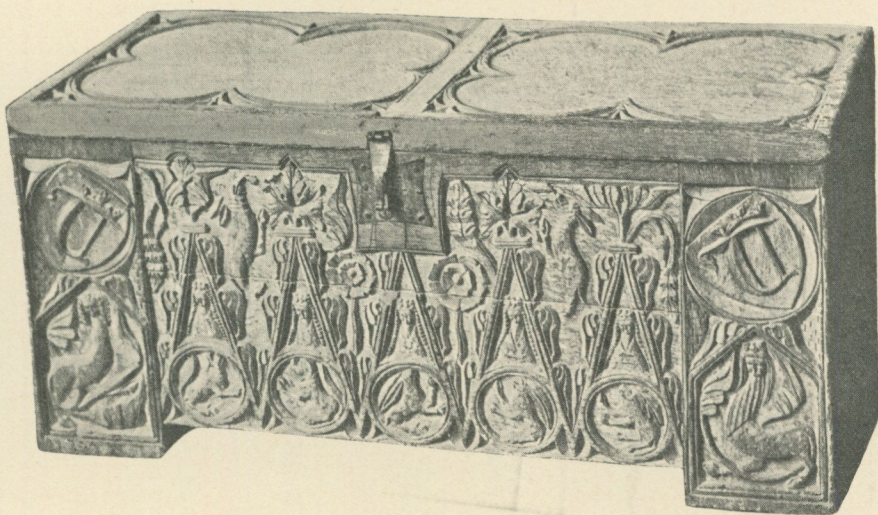

Fig. 6. Lår från Vadstena kloster,
nu i Statens Historiska Museum.

att bese litet hvarstädes. Som prof på typen afbildas ett par skandinaviska exemplar. Fig. 6 visar en sådan från 1300-talet, som förr tillhört Vadstena kloster, och som nu förvaras i Statens Historiska Museum i Stockholm. Dess mått äro: höjd 68 cm., längd 145 cm., bredd 66 cm. Utom den afbildade finnes ännu en liknande lår från Vadstena kloster i samma museum. I Visby Fornsal är äfven denna framsidedekoration representerad. Nationalmuseets 2:a afdelning i Köpenhamn äger tvänne till tiden närstående framsidor från dylika lårar, båda afbildade i R. Mejborg, *Danske Bøndergaarde* I, fig. 42 och 43. Den som fig. 42 därstädes reproducerade, höjd 49 cm., längd 145 cm., ståndarnes bredd 24 cm., är bättre bibehållen; på hvarje stån-

92. Framsidan utgjorde ett enda fält med reliefbilder, som enligt traditionen föreställde Knut den helige, konung Valdemar Atterdag, drottning Helvig och den fynske biskopen Nils (1340–1363) samt vapen.

dare är ett i relief utfördt, med två ben försedt vingadt gotiskt djur; midtfältet är fyllt med gotiska gaflar, alternerande med krenelerade torn. Underkanten på den nedersta brädan är ej jämn, utan avslutas med utskärningar. Åtskilligt yngre — från omkring 1500 — är en lår, märkt J. 672 a, i Dansk Folkemuseum från Ostenfeld i Schleswig, hvilken kommit dit med en samling föremål, som inköpts af den kände folkdräktssamlaren dr Ulrich Jahn. Dess mått äro: längd

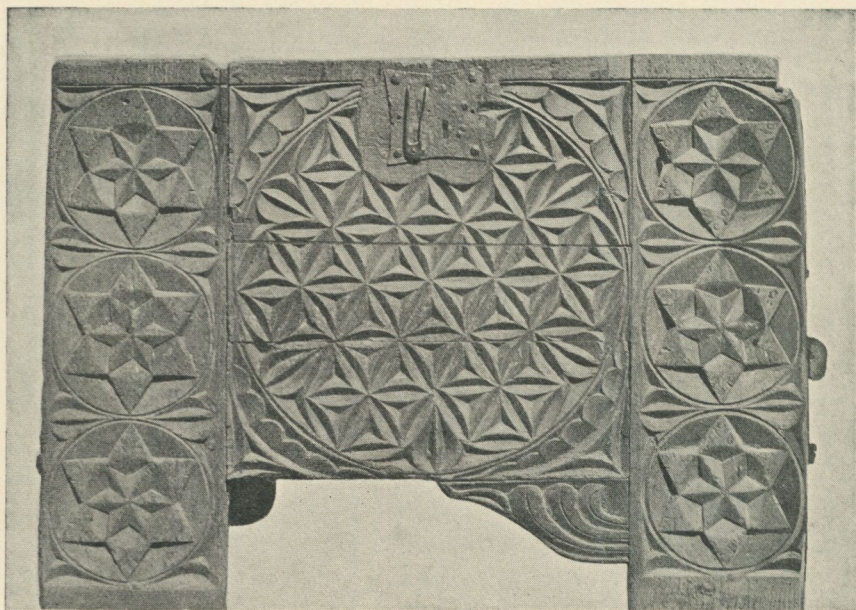

Fig. 7. Lår
i Visby Fornsal.

167 cm., bredd 67 cm. och höjd 78 cm. Denna lår har emellertid ännu fullständigt kvar samma markerade fältfördelning som de förutnämnda och med dem besläktad ornering.

En liknande lår från den senare medeltiden, intressant på grund af sin karfsnittdekoration, visar fig. 7. För ett par år sedan förvärfvades den till Visby Fornsal från den gottländska landsbygden. Tills vidare är denna dekor ej ofta påvisad; dock är den ej ensam

i sitt slag. Dansk Folkemuseum har nämligen också för ej så länge sedan kommit öfver en framsida med besläktad utstyrsel.

En grupp kistor, hvaraf man känner cirka tio representanter i danska museer, härstammar troligen från en och samma verkstad på Fyen. Det afbildade exemplaret, fig. 8, nu i Nationalmuseet i Köpenhamn, kommer från Krogsbölle vid Bogense. Dess mått äro: höjd 90 cm., längd 158 cm., bredd upptill 64 cm., nedtill 70 cm.; ståndarna äro 81 cm. höga, upptill 24, nedtill 28 cm. breda. Fram- och baksidorna luta alltså inåt. Locket är oftast kupigt med tvänne fyrpass

Fig. 8. Lår
i Nationalmuseum, Köpenhamn.

inskurna utanpå. Gafarna äro oornerade, med förstärkningskonstruktion af klossar, afbildade i Tidsskrift for Kunstindustri 1898, fig. 203. Det stora bevarade antalet, frånvaron af nyckelskylt och den degenererade gotiska ornamentiken torde ange, att dessa kistor tillverkats först fram på 1500-talet.

Här ha vi nu varit i tillfälle att fästa uppmärksamheten på några medeltidskistor, väsentligen i västra Tyskland och Skandinavien. Den nya omhvälfning i smak, som betecknas med renässanskulturen, satte också sin prägel på de husgeråds utseende, hvarmed vi nu sysselsatt oss. Konstruktion och uppbyggnad förändras knappast, stommen står oförändrad bakom den nya omklädnaden. En grupp bibehåller allt vid det gamla, renässansen framträder endast i ornamentikens detaljer. Som prof kan nämnas en kista i Dansk Folke-

museum, afbildad i Tidsskrift for Kunstindustri 1898 och i Billedbog fra Frilandsmuseet ved Folevad-Iyngby, fig. 18.

En annan grupp får hela sitt yttre omdanadt. Framsidorna ombildas till en följd framställningar i relief ur den bibliska historien. Gränsen försvinner mellan ståndarne och mellanpartiet, ehuru konstruktionen förblir den gamla. Många präktiga kistor af detta slag finnas till exempel i Museum für Kunst und Gewerbe i Hamburg. Den afbildade, fig. 9, också en vacker representant för typen, finnes

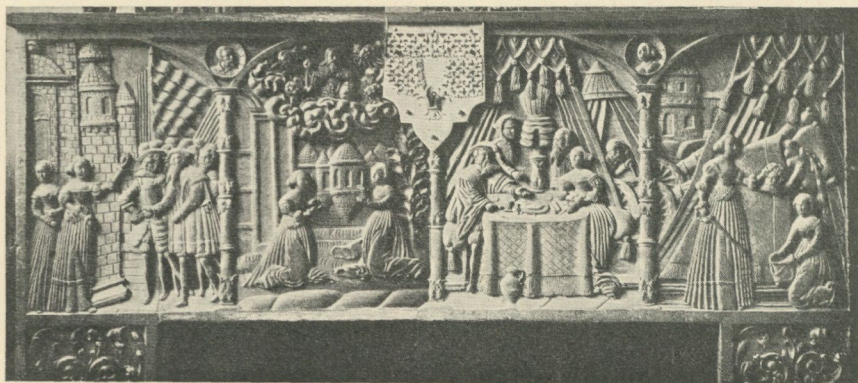

Fig. 9. Lär.

Städtisches Museum, Lüneburg.

i Städtisches Museum i Lüneburg. De synas öfver hufvud taget vara vanliga i nordvästra Tyskland. Inom detta område lefver konstruktionen kvar in på 1800-talets början, men lårarna få ny dekoration på yttersidorna i öfverensstämmelse med de efter hvarandra följande olika smakriktningarna.

Så finnes det ännu en grupp, som från vissa möbler upptagit bruket att pryda utsidorna med fyllningar.

Från Fyen härstamma två, med hvarandra troligen samtida kistor i Nordiska Museet, som en gång inköpts hos en antikvitets-handlare i Köpenhamn. Fig. 10, inv. 58,744, och fig. 11, inv. 58,745, torde tillräckligt visa dessa märkliga kisters form och ornamentik. Dock må i fråga om dem framhållas den blandning, som ägt rum mellan det äldre konstruktionssättet och den från annat håll lånade dekorationen. För öfrigt känner man ej i Danmark denna bland-

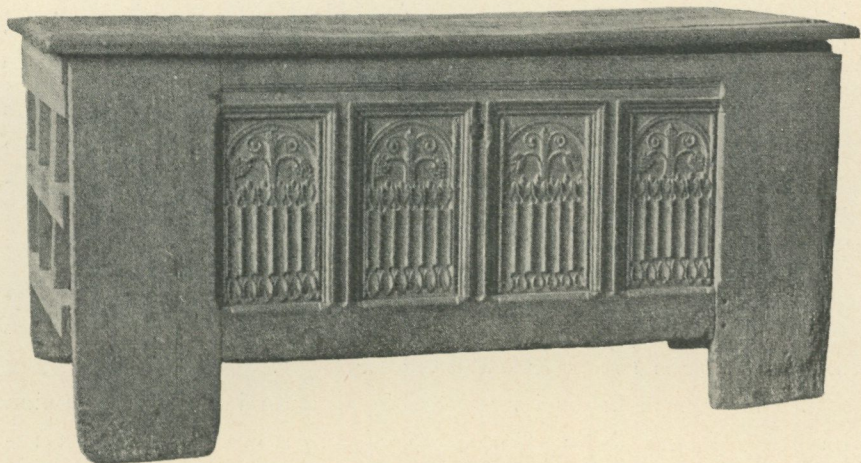

Fig. 10. Lår.
Nordiska Museet nr 58,744.

ningstyp, men väl i Nordvästtyskland. I Danmark upphör hela konstruktionssättet samtidigt med de gotiska formerna, så icke i ofvan angifna del af Tyskland, där det traditionellt bibehållits nästan ända fram till våra dagar. Således kan man här för denna kistkonstruktion påvisa en mer än 500-årig tradition.

Alla de hittills från Tyskland och Skandinavien behandlade lårarna skilja sig emellertid från Mysslinge-, Edåsa- och Oktorplå-

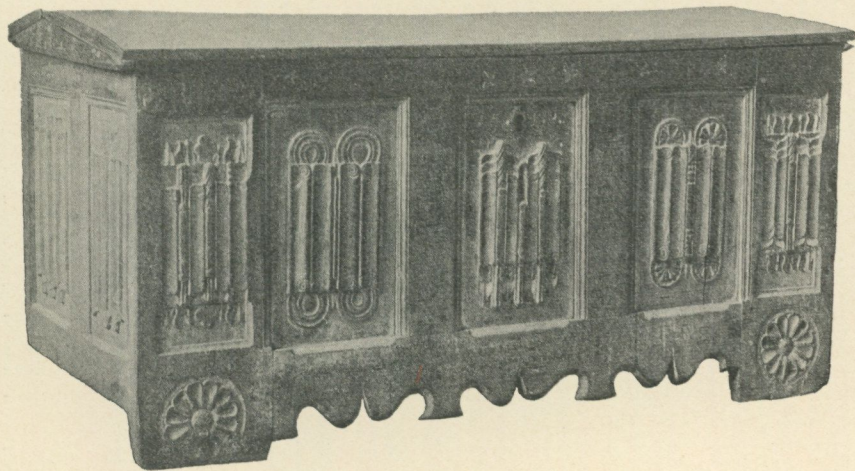

Fig. 11. Lår.
Nordiska Museet nr 58,745.

rarna genom en afvikande ledning af locket. De förra ha alla gångjärn, två eller flera; de senare låta locken ledas på horisontalt liggande tappar af trä. Det finnes emellertid några områden, där lärar med samma väggkonstruktion och besläktad ledning af locket en gång varit, delvis ännu äro de vanliga. Det material, jag stiftat bekanskap med, utgöres endast af de få föremål, som tillfälligtvis kommit in till Museum für Österreichische Volkskunde i Wien, och till några museer i Alpländerna. Det är således ej till numerären alltför stort, men som vanligt måste vi ej anse de enskilda exemplaren som enstaka kuriositeter, utan som representanter för typer.

De lärar, som finnas i nyssnämnda museum i Wien, härstamma alla från sådana delar af den österrikiska monarkien, som ha rumänisk befolkning. Väggkonstruktionen finnes emellertid äfven i trakter med tysktalande befolkning. Därpå lämnar ett ovanligt intressant föremål, en Bettstelle från Steyermark, tillfyllestgörande bevis. Dess ändamål var att tjäna till sofplats, när bonden arbetade på sina marker så långt hemifrån byn, att det skulle ha tagit bort för mycken tid för honom att begifva sig hem till natten. Museets nyss omtalade exemplar har följande mått: höjd på framsidan 115 cm., på kortsidan 133 cm.; längd 145 cm. och bredd 79 cm. Den är af furu med väggarna gjorda af liggande, i de fyra hörnståndarna infalsade bräder. Botten är höjd några decimeter från marken, taket är ett sadeltak med fasta bräder. Allt är svartmåladt utan ornering. Det fanns ingen uppgift om åldern, men på mig gjorde uppbyggnaden intryck af att vara gotisk.¹

Af de rumäniska kistorna i Museum für Österreichische Volkskunde äro två från Bukovina, en från en rumänisk folkö i Istrien.² Uppbyggnad och väggkonstruktion äro i stort som å de förut be-

¹ Att dylika Bettstellen ha stor likhet med våra lärar af Mysslingeformen, visar första anblicken. Ett exempel därpå fick jag, då jag visade en fotografi af Mysslinge-lären för en student från Leipzig, som sistlidne sommar vistades i Stockholm för arkeologiska studier. Så fort han såg denna, trodde han nämligen, att bilden skulle föreställa just en Bettstelle från Vogtland i Sachsen, där dylika ännu i våra dagar enligt hans uppgift äro brukliga.

² Jfr Elias Weslowski: *Die Möbel des rumänischen Bauernhauses in der Bukowina* i Zeitschrift für Österr. Volkskunde 1906 h. 1, där ett par af kistorna äro afbildade.

skrifna. Att observera är emellertid, att bräderna till hela sin längd äro innåtade i de bredvidliggande. På samma vis äro också lockets bräder förenade med hvarandra. I lockets främsta bräda är ett mindre hål, genom hvilket en märkla skjuter upp, när locket slutes. Locket är flatt med slåar på kortsidorna, som falla ned mot i ståndarna utskurna afsatser. I dessa slåar sitter tappen, på hvilken locket är

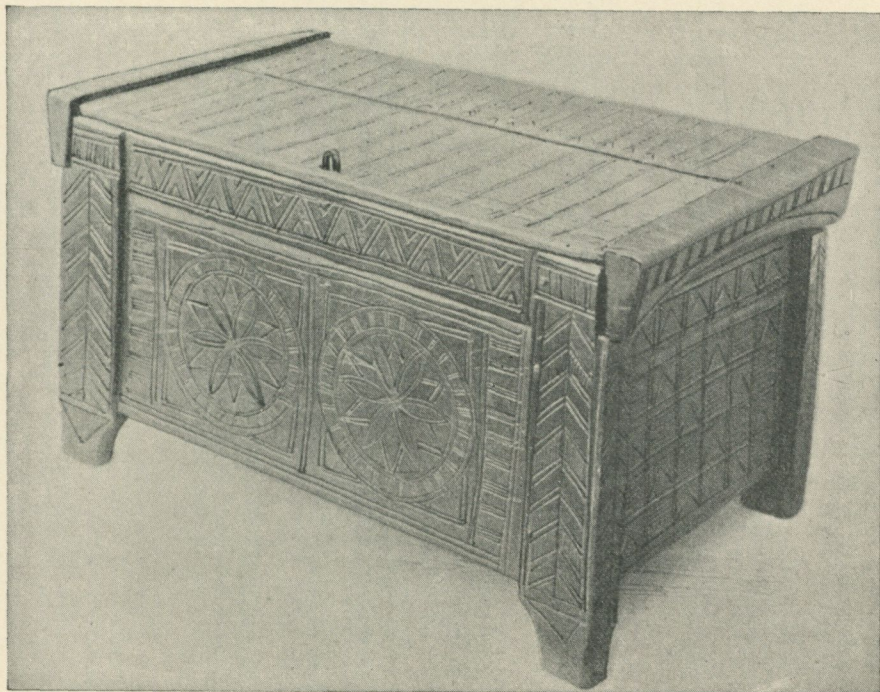

Fig. 12. Rumänisk lår.

Museum für Österreichische Volkskunde, Wien.

ledadt. Tapphålet i kistan sitter emellertid icke i de bakre ståndarna utan i ändarna på ryggens öfversta bräda. Materialet är oftast rödbok. Fram- och kortsidor äro vanligen ornerade, oftast med inristade ornament; således samma teknik som å Mysslingekistan; ibland förekommer också karfsnitt. De äro vanligen målade i flera färger. Dekorationen bär ej prägel af att vara äldre än 150 å 200 år, se t. ex. fig. 12. Genom Weslowskis ofvan citerade uppsats får man veta, att

dessa kistor spelat en stor roll i allmogens lif. De voro nämligen fästmöpresenter och skulle fordom vara gjorda och sirade af fästmannen själf. I dem förvarades dyrbarare klädespersedlar, t. ex. bruddräkten, intill dess den fick följa sin ägare i grafven. I andra transporterades

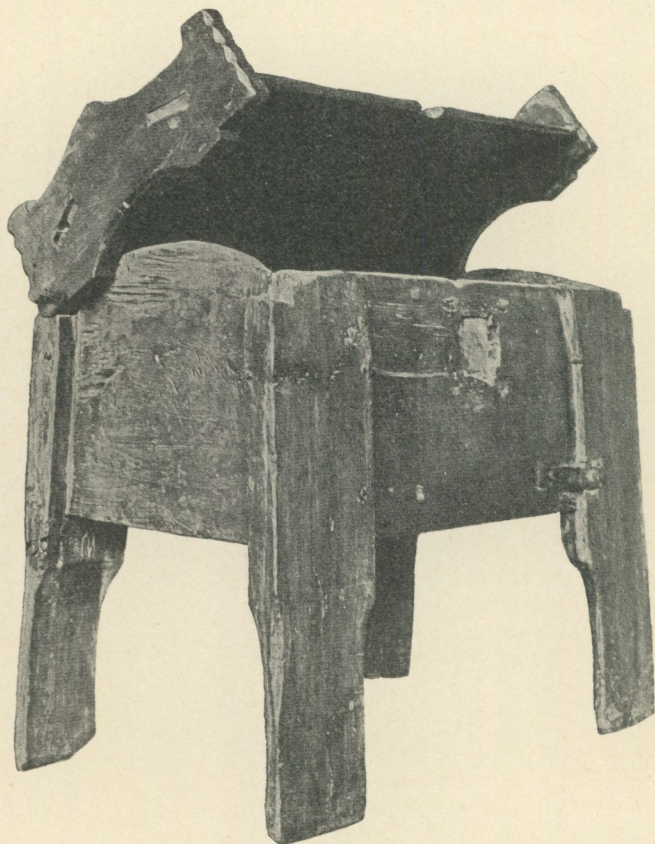

Fig. 13. Lâr.

Schweizerisches Landesmuseum, Zürich.

hemgiften till de nygifta; ju fler sådana, som vid detta tillfälle förekommo, desto förmögnare och anseeligare var det. Då dessa rumänska lårar således hade rituel betydelse, var det förmodligen anledningen till, att man i dem bibehöll den gammaldags konstruktionen.

I provinsmuseet i Graz, Joanneum, finnes en dylik kista, af rödbok, med inristad rutornamentik. Att observera äro följande va-

rianter i konstruktionen. Locket, som löper på tappar i de bakre ståndarna, liknar ett sadeltak med gaflar; dess underkanter äro så breda, att i dem finnes plats för falsar, som gå ned öfver väggarnas öfverkanter. Denna kistas bestämda härkomst fick jag ej antecknad; så mycket är dock säkert, att den ej ledde sitt upphof från Steyermark.

I museer uti de västra Alpländerna finnas ej så få kistor af den sökta konstruktionen och ej blott enklare större lårar, utan också

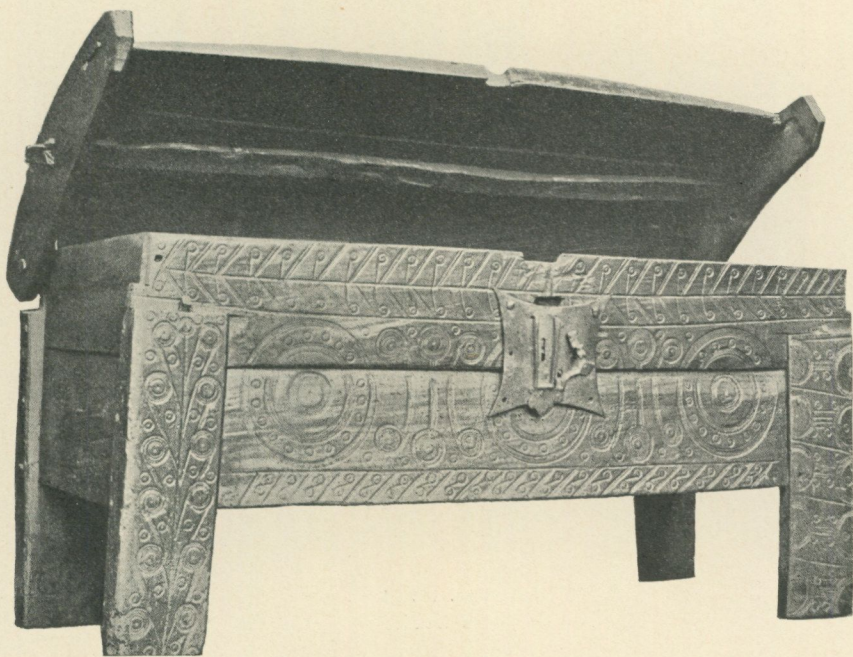

Fig. 14. Lär.

Historisches Museum, Basel.

mindre, rikt ornerade skrin. Härpå några prof i det följande. Fig. 13 visar en sådan i Schweizerisches Landesmuseum i Zürich (L. M. 8177). Det är en enkel oornerad pjes från Graubünden, som är en kulturö för sig inom Alpländerna. Hvarje vägg består af en enda bräda, innåttad i hörnstolparna. Locket är ett sadeltak med gaflar, hvilket leder på tappar i de bakre ståndarna; lårens mått äro: höjd med lock 70 cm., längd 71 cm., bredd 40,5 cm.

Men dylika finnas äfven på det tysktalande nordschweiziska området. En sådan, nu i Historisches Museum i Basel, är inköpt i Zeglingen i Baselland, Schweiz; längd 104 cm., bredd 39 cm., fig. 14. De öfre bräderna i sidoväggarna skjuta i denna lår upp några centimeter öfver ståndarna, så att tappen, på hvilken locket ledar, är fäst i den bakre väggens öfversta bräda. Däri påminner denna om de rumänska kistorna i Museum für Österreichische Volkskunde. Locket består

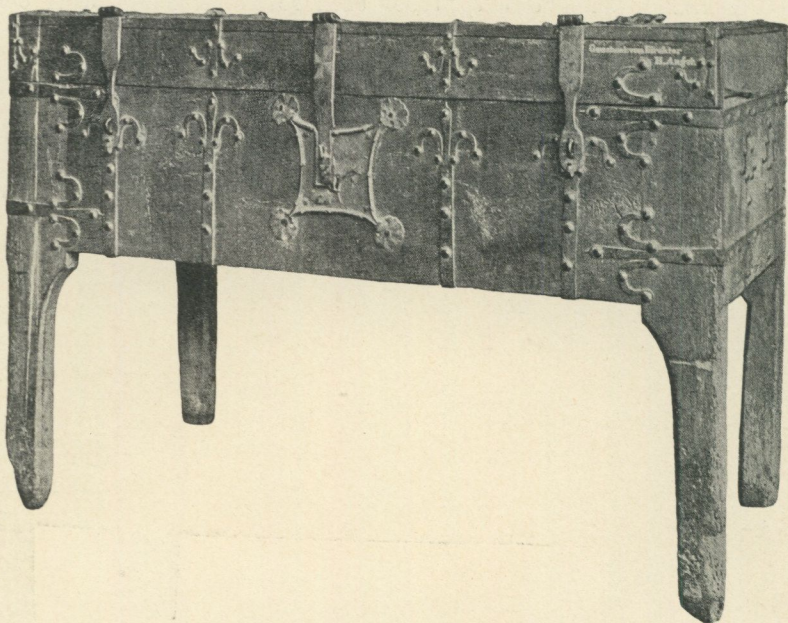

Fig. 15. Lår.

Schweizerisches Landesmuseum, Zürich.

af tre bräder, intappade i gafflarna. De båda yttre äro innåtade till hela sin längd i den mellersta. Orneringen, med spår af svart och röd färg, är mycket originell, se bilden. Man får ett starkt intryck af, att den är kopierad efter en i annat materiel utförd ornamentik.

Men det finnes i Schweiz äfven kistor, där botten är högt upplift från golfvet. Schweizerisches Landesmuseum äger en sådan, fig. 15 (L. M. 83). Utvändigt är den rikt järnbeslagen, inuti locket har den målade vapensköldar, så att den kan dateras till 1400-talets början. Locket, som är plant, ledar på horisontala tappar i de bakre

ståndarna. Denna lår är rätt stor, höjd 97,5 cm., längd 146 cm., bredd 67 cm.

Det skrin, inv. 9997, fig. 16, som jag fotograferade i Landesmuseum i Zürich för att kunna ge ett prof på mindre pjäser med här ofvan behandlade konstruktion, synes ej ha varit det bästa, som kun-

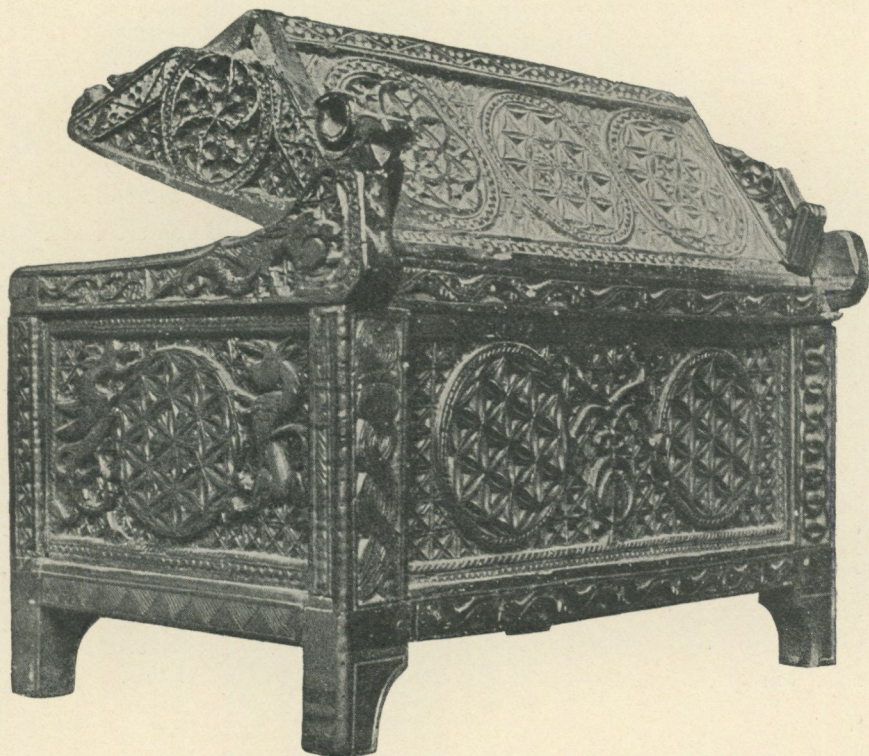

Fig. 16. Skrin.

Schweizerisches Landesmuseum, Zürich.

nat väljas. Vid närmare granskning visar det sig snarast vara en blandform. Dess mått äro: höjd 31,5, längd 42, bredd 26 cm.; ståndarnas höjd 24, bredd 4 cm. Detta skrin har äfven fyra hörnstolpar. I dessa äro innätade listverk under botten, bottenbrädan och väggbräderna. Ofvanpå ståndarna och väggarna har tillagts en ram med i hvarandra tappade ändar. Kortsidorna äro bakåt kraftigare än framtill. I båda dessa utsvällningar finnas hålen för de tap-

par, på hvilka locket ledar. Locket är ett sadeltak med gaflar. Hela skrinet är ovanligt rikt siradt med utskärningar, bland andra också sådana, som erinra om den medeltida gottländska lårens, fig. 7. Ehuru jag ej känner de lokala förhållandena i den trakt, därifrån detta skrin stammar, torde man väl utan risk kunna påstå, att skrinet härrör från något af medeltidens sista århundraden.

Då vi alltså i Alpländerna funnit ett stort antal representanter, både äldre och yngre, för den lärtyp, hvartill de i början af denna uppsats behandlade svenska lärarna höra, och då vi efter en af de stora förbindelselederna mellan Alpländerna och Norden, Rhendalen, ej anträffat nära befreundade exemplar, så ha vi väl att söka vägen för denna kulturpåverkan på ett annat håll, förmodligen efter den uråldriga handelsväg, som går uppför Donau till Wien och från Wien fortsätter åt nordost genom de nejder, där järnvägen till Oderberg förts fram, till trakterna kring Oders och Weichsels källor och sedan utför dessa floder ned till Östersjön. Kulturförhållandena utefter denna väg liksom kulturförbindelserna längs densamma under nyare tid äro tyvärr mycket litet observerade och studerade. Mig förefaller det emellertid, som om det vore en nödvändig förutsättning för en grundligare kunskap om den svenska allmogekulturen att underkasta kulturförbindelserna längs ofvan antydda handelsvägar ett ingående studium. Det inflytande på Östersjöländerna, som på detta sätt de senaste århundradena kommit söderifrån, har utan tvifvel varit lika, om ej mer betydande än från något annat håll. Detta står dock ej vår tid så klart — oss, som knappast hört talas om konungariket Polen, utan endast känna till generalguvernementet Warschau — oss, som i Berlin se den preussiska statens hufvudstad, och som totalt glömt, att Preussen en gång endast var ett skogsfylldt land kring Weichsels mynningar.

Originalfotografierna till fig. 1, 10 och 11 finnas i Nordiska Museets arkiv, till fig. 4 och 8 ha ställts till förfogande af Mag. art. Chr. A. Jensen i Köpenhamn, till fig. 6 af Statens Historiska Museum, Stockholm; fig. 3 är utförd efter ritning af arkitekten A. Roland; till fig. 12 är klichén utlånad från redaktionen af Zeitschrift für österreichische Volkskunde. Till alla dessa ber jag få uttala mitt förbindliga tack. Fotografierna till fig. 5, 9 och 15 äro inköpta, de öfriga tagna af författaren.
